

MAGDALENA NOWAK

 <https://orcid.org/0000-0003-3162-1339>

Uniwersytet Gdański

*Wokół biografii metropolity Andrzeja Szeptyckiego –
stan badań, źródła i metoda¹*

Metropolita Andrzej Szeptycki jest jedną z najważniejszych osób nie tylko dla badań nad historią Ukrainy. Jego postać jest kluczowa dla rozumienia relacji społeczności ukraińskiej z jej sąsiadami i procesów narodotwórczych zachodzących w Europie Środkowej i Wschodniej na przełomie XIX i XX wieku. Szeptycki od lat cieszy się rosnącym zainteresowaniem badaczy różnych dyscyplin naukowych, przede wszystkim historyków, teologów i literaturoznawców. Część kwestii dotyczących życia i działalności metropolity została już opisana. Jednak nadal pozostaje wiele do zbadania, a już rozpoznane obszary wymagają ponownej analizy z nowych, dotychczas nieporuszonych przez badaczy perspektyw.

---

¹ W artykule wykorzystałam informacje o zasobach archiwów i bibliotek we Lwowie, w Kijowie, Petersburgu i Moskwie oraz o niektórych publikacjach uzyskane od kolegów i koleżanek z Polski, Ukrainy i Kanady. W tym miejscu chciałabym im podziękować za pomoc. Informacje nadesłali: prof. dr Athanasius McVay z Uniwersytetu w Toronto, dr Daniel Czerwiński, naczelnik oddziału IPN w Gdańsku, prof. dr hab. Igor Hyrycz z Instytutu Ukraińskiej Historiografii i Źródłoznawstwa im. M. Hruszewskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie, prof. dr hab. Witalij Michałowski z Borys Grinchenko Kyiv University, prof. dr hab. Leonid Zaszkilniak z Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie, dr Michał Sempołowicz z Gdańska, pani Vera Tsyruk ze Lwowa. Zapis imion i nazwisk ukraińskich, z wyjątkiem Andrzeja Szeptyckiego oraz tych, które mają ustalony inny zapis (dotyczy osób z Kanady i USA), sporządzono na podstawie zasad transkrypcji zamieszczonych w *Nowym słowniku ortograficznym* PWN, red. E. Polański, Warszawa 2002, s. LXXXVIII-XCII.

Biografia Andrzeja Szeptyckiego jest tak obszerna i wielowątkowa, że zasługuje na bardziej komplementarną analizę z udziałem nie jednego, lecz zespołu badaczy. Niniejszy tekst stanowi próbę podsumowania dotychczasowego stanu badań nad nią oraz nakreślenia nowych perspektyw badawczych. Chciałabym wskazać możliwe trudności, w tym interpretacyjne, oraz zaznaczyć rolę przyjętych założeń badawczych dla kształtu podejmowanych prób kreślenia jego biografii.

Stan badań

Ze względu na dominację ZSRS w Europie Środkowej i Wschodniej po II wojnie światowej pierwsze profesjonalne badania postaci metropolity były prowadzone przede wszystkim w zachodniej Europie i w Kanadzie. Do najważniejszych publikacji z tamtych lat należą prace Stepana Barana², Josepha Krawczeniuka³, a także Gregora Prokoptschuka⁴.

Na przełomie lat 80. i 90. także w Polsce zaczęły ukazywać się prace poświęcone Andrzejowi Szeptyckiemu. Do nich należały przede wszystkim artykuły i publikacje źródłowe przygotowane przez Ryszarda Torzeckiego i Bogdana Zakrzewskiego⁵. Odmienny charakter miała praca Edwarda Prusa⁶, którą można uznać za kontynuację nurtu prac wychodzących w ZSRS, głoszących „negatywną legendę” metropolity. Publikacja ta spotkała się z krytyczną oceną historyków (Andrzej A. Zięba, Władysław Serczyk oraz Ryszard Torzecki)⁷. Wskazano na nierzetelność naukową jej autora. Jednak jej wydanie i dyskusja wokół niej, jak się wydaje, przyczyniły się do zwiększenia zainteresowania postacią Andrzeja Szeptyckiego w Polsce.

Dopiero od momentu upadku żelaznej kurtyny daje się zauważyć znaczna intensyfikacja badań nad życiem i działalnością metropolity prowadzonych początkowo głównie na terenie Kanady i Polski, a następnie przede wszystkim w Ukrainie i przez ukraińskich badaczy na świecie. Do najważniejszych publikacji z tamtych lat należą

² С. Баран, *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність*, München 1947.

³ О. Кравченко, *Велетинь зо святоюрської гори. Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел*, Йорктон 1963.

⁴ G. Prokoptschuk, *Der Metropolit. Leben und Wirken der großen Förderers der Kirchenunion Graf Andreas Scheptytzkyi*, München 1955; i d e m, *Metropolit Andreas Graf Scheptyckij. Leben und Wirken der großen Förderers der Kirchenunion*, München 1967.

⁵ Do najstarszych prac omawiających sferę prywatną życia Szeptyckiego należały: B. Zakrzewski, *Brat Andrzej Szeptycki w Zakopanem*, „Wierchy” 1987 [1992], s. 213-216; i d e m, *Studia wrocławskie metropolity Szeptyckiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Literackie” 1994, t. 33 (1601), s. 87-100.

⁶ E. Prus, *Władysław świętojurski*, Warszawa 1985; i d e m, *Patriarcha galicyjski. Rzecz o arcybiskupie Andrzeju Szeptyckim metropolicie grekokatolickim 1865-1944*, Wrocław 1999.

⁷ W.A. Serczyk, R. Torzecki, *Na marginesie książki Edwarda Prusa o Metropolacie Szeptyckim*, „Dzieje Najnowsze” 1986, t. 18, z. 1, s. 103-119; A.A. Zięba, *Metropolita Andrzej Szeptycki*, „Kwartalnik Historyczny” 1985, z. 4, s. 885-900.

prace Stepana Barana⁸, Josepha Krawczeniuka (1963)⁹, George'a J. Perejdy¹⁰, a także popularnonaukowe: Gregora Prokoptschuka¹¹.

Do ważnych ośrodków badań nad postacią metropolity Szeptyckiego należała Postulacja do spraw Beatyfikacji i Kanonizacji Sługi Bożego Andrzeja Szeptyckiego (Rzym–Lwów). W latach 1957–1977 postulatorem był redemptorysta Mychajło Hrynyczyszyn¹², egzarcha apostołski dla Ukraińców we Francji i autor publikacji o Andrzeju Szeptyckim¹³. Między innymi to dzięki jego inicjatywie i staraniom ukazały się cztery tomy listów pasterskich metropolity¹⁴. Drugim takim ośrodkiem podejmującym badania nad postacią metropolity stał się The Metropolitan Andrey Sheptytsky Institute of Eastern Christian Studies (MASI), będący obecnie autonomiczną częścią Wydziału Teologicznego University of St. Michael's College (USMC) na Uniwersytecie w Toronto w Kanadzie. Założony w Chicago w 1986 r., został przeniesiony w 1990 r. do Ottawy, a w 2017 r. do Toronto¹⁵. W gronie jego współpracowników znaleźli się tacy wybitni uczeni badający postać Andrzeja Szeptyckiego, jak założyciel i pierwszy dyrektor Instytutu Andriy Chirovsky¹⁶, Andrii Krawchuk¹⁷ czy Peter Galadza¹⁸. Obecnie coraz większą rolę zaczyna odgrywać Ukraiński Katolicki Uniwersytet we Lwowie (UKU), który wydaje liczne prace poświęcone Szeptyckiemu. Na łamach wydawanego przez Instytut Historii Kościoła (Інститут Історії Церкви) tego uniwersytetu naukowego czasopisma „Ковчег. Науковий збірник з церковної

⁸ С. Баран, *op. cit.*

⁹ О. Кравченко, *op. cit.*

¹⁰ G.J. Perejda, *Apostle of Church Unity. The Life of Servant of God Metropolitan Andrew Sheptytsky*, Yorktown, Canada 1960.

¹¹ G. Prokoptschuk, *Der Metropolit...*; idem, *Metropolit Andreas Graf Scheptyckij...*

¹² А.І. Жуковський, *Гринчишин Михайло*, [w:] *Енциклопедія сучасної України*, гол. редкол. І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [et al.], Київ 2016, [online:] https://esu.com.ua/search_articles.php?id=27292 (dostęp: 1 XI 2021).

¹³ М. Hrynchyshyn, *Western Historiography and Future Research*, [w:] *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyi*, ed. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 421–436.

¹⁴ *Митрополит Андрей Шептицький. Документи і Матеріали 1899-1944*, т. 1: *Пастирські послання 1899-1914*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2007; т. 2: *Пастирські послання 1918-1939*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2009; т. 3: *Пастирські послання 1939-1944*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2010; т. 4: *Спільні пастирські послання 1905-1944*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2013.

¹⁵ *The Metropolitan Andrey Sheptytsky Institute of Eastern Christian Studies in the University of St. Michael's College*, [online:] <https://sheptytskyinstitute.ca/about/> (dostęp: 1 XI 2021).

¹⁶ A. Chirovsky, *Pray for God's Wisdom. The Mystical Sophiology of Metropolitan Andrey Sheptytsky*, Chicago 1992; idem, *Light, Water and Wisdom. Glimpses into Metropolitan Andrey Sheptytsky's Mystical Experiences*, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 1995, Vol. 36, Nos. 1-4, s. 101–124.

¹⁷ A. Krawchuk, *Christian Social Ethics in Ukraine. The Legacy of Andrei Sheptytsky*, Edmonton–Ottawa–Toronto 1997; idem, *Невідомі Твори Митрополита Андрея Шептицького*, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 1994, Vol. 35, Nos. 1-4, s. 41–58; *Конференції Архидієц УГКЦеркви, 1902-1937*, ред. А. Кравчук, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 1994, Vol. 35, Nos. 1-4, s. 429–518.

¹⁸ P. Galadza, *The Theology and Liturgical Work of Andrei Sheptytsky (1865-1944)*, Roma 2004; idem, *Unité en Division. Les Lettres de Lev Gillet, „Un Moine de l'église d'orient”, à Andrei Sheptytsky 1921-1929*, Paris 2009.

історії” ukazują się regularnie artykuły poświęcone metropolicie¹⁹. Ostatnio UKU wydał m.in. wspomnienia brata Josyfa Grodśkiego zredagowane i poprzedzone opracowaniem naukowym przez Romana Skakuna²⁰.

Andrzejowi Szeptyckiemu poświęcono w ciągu ostatnich 30 lat wiele prac naukowych. Należy podkreślić, iż drogę szerszym badaniom życia i działalności metropolity utorowały zbiory artykułów opracowane z myślą o jak najpełniejszym ujęciu jego postaci pod redakcją: Paula R. Magocsiego (1989)²¹, Andrzeja A. Zięby (1994)²², Tadeusza Stegnera (1995)²³. W tym okresie ukazały się także w Kanadzie i USA monografie Andrii Krawchuka²⁴ i Johna-Paula Himki²⁵. Wszystkie te prace zainspirowały innych do badań nad biografią metropolity i Kościołem greckokatolickim.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci wydano liczne monografie poświęcone pewnemu obszarowi działalności metropolity w wybranym okresie: np. praca Hałyny Hładkiej (2000)²⁶, lub próbujące ująć całość życia metropolity: Wasyla Łencyka (2004)²⁷, Wołodymyra Serhijczuka (2015)²⁸. Biografia metropolity była często przedstawiana w nich z jednej perspektywy badawczej, np. w pracach Adama Kubasika²⁹, Oresta

¹⁹ Informacje o nich można znaleźć na stronie Instytutu Historii Cerkwi Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu: <http://ichistory.org.ua/category/proekty/publications/> (dostęp: 1 XI 2021). Siódmym tom czasopisma („Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7) był poświęcony w całości metropolicie. Znalazły się w nim m.in. takie artykuły: Ю. Коредчук, *Навчання Романа Шептицького у Вроцлаві*, s. 11-25; М. Новак, *Митрополит Андрей Шептицький і отець-єзуїт Генрик Яковський у 1880-1892 роках*, s. 26-41; Л. Ген тош, *Передумови та процедура призначення Андрея Шептицького на єпископський, а згодом митрополичий престол у світлі ватиканських документів*, s. 42-60; Ю. Аввакумов, *Візантинізація і реформа. „Східний поворот” митрополита Андрея Шептицького у контексті богословсько-історичних суперечок першої третини ХХ ст.*, s. 103-147. Pełny spis treści siódmego tomu można znaleźć na stronie: <http://ichistory.org.ua/2015/11/24/kovcheg-naukovyj-zbirnyk-z-tserkovnoyi-istoriyi-chyslo-7/> (dostęp: 1 XI 2021). W tomie ósmym („Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2018, ч. 8) znalazły się dwa teksty poświęcone metropolicie: Л. Ген тош, *„Практичний модернізм” митрополита Андрея Шептицького і переформатування ідентичності Української Греко-Католицької Церкви*, s. 9-19; А. Михайко, *Митрополит Андрей Шептицький і проголошення Української держави 30 червня 1941 року*, s. 190-205.

²⁰ Р. Скакун, *Життя в тіні великого Митрополита. Брат Йосиф Іродський і його спогади*, Львів 2020.

²¹ *Morality and Reality...*

²² *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A.A. Zięba, Kraków 1994.

²³ *Metropolita Andrzej Szeptycki. Materiały z sesji naukowej*, red. T. Stegner, Gdańsk 1995.

²⁴ A. Krawchuk, *Christian Social Ethics in Ukraine...*

²⁵ J.-P. Himka, *The Greek Catholic Church and Ukrainian Society in Austrian Galicia*, Cambridge, Mass. 1986; idem, *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867-1900*, Montreal 1998.

²⁶ Г. Гладка, *Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899-1939 рр.)*, Чернівці 2000.

²⁷ В. Ленцик, *Визначні постаті української церкви. Митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий*, Львів 2004.

²⁸ В. Сергійчук, *Українські державники. Андрей Шептицький*, Вишгород 2015.

²⁹ A. Kubasik, *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i cerkwi*, Lwów-Kraków 1999.

Krasiwskiego³⁰, Haliny Nuckowskiej³¹, Michała Wawrzonka³², Wiaczesława Blichara³³ czy Lubomyra Huzara³⁴. Wśród opracowań poświęconych Szeptyckiemu warto wymienić także polskie i ukraińskie biogramy zawarte w *Polskim słowniku biograficznym*³⁵ oraz w *Encyklopedii ukrainoznavstwa* (Енциклопедія українознавства) i *Encyklopedii historii Ukrainy* (Енциклопедія історії України)³⁶. Na uwagę zasługują też prace Athanasiusa McVaya, szefa studiów ukraińskich na Uniwersytecie w Toronto, wybitnego znawcy archiwów watykańskich³⁷.

W ciągu ostatnich 10 lat ukazało się stosunkowo mniej niż poprzednio opracowań zbiorowych. W tym czasie opublikowano cztery ważne zbiory artykułów poświęconych Andrzejowi Szeptyckiemu, trzy z nich – w Ukrainie: w 2015 r. *Мойсей українського духа*³⁸, siódmy tom czasopisma „Ковчег”³⁹ oraz w 2021 r. księgę rocznicową pt. *Шептицький 155*⁴⁰. Jeden natomiast ukazał się w Polsce w 2011 r. z inicjatywy Fundacji Rodu Szeptyckich: tom artykułów poświęconych metropolicie *Kościół, naród, państwo. Działalność i dziedzictwo Metropolity Andrzeja Szeptyckiego (1865-1944)*⁴¹.

³⁰ О. Красівський, *За українську державу і Церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність Митрополита Андрія Шептицького в 1918-1923 рр.*, Львів 1996.

³¹ H. Nuckowska, *Język i styl listów pasterskich metropolity Andrzeja Szeptyckiego*, Lublin 2003.

³² M. Вавжонек, *Екуменічна діяльність Митрополита Шептицького в Україні та Росії*, Рим 2006.

³³ В. Бліхар, *Соціально-філософська проблематика у творчій спадщині митрополита Андрія Шептицького*, Львів 2009.

³⁴ Л. Гузар, *Андрій Шептицький Митрополит Галицький (1901-1944) провісник екуменізму*, Жовква 2015.

³⁵ M. Nowak, *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 48, Warszawa–Kraków 2012, s. 216-224; Ю.А. Черченко, *Шептицький Андрій*, [w:] *Енциклопедія історії України*, т. 10, ред. В.А. Смолій [et al.], Київ 2013, s. 631-633; В. Ленцик, *Шептицький Андрій*, [w:] *Енциклопедія Українознавства*, сл. ч. 10, ред. В. Кубійович, Paris–New York 1984, s. 3841-3844.

³⁶ *Шептицький Климентій Казімір (1864-1950)*, [w:] *Енциклопедія Українознавства*, сл. ч. 10, s. 3845.

³⁷ Z jego prac warto wymienić: A.D. McVay, *The Apostolic See and Ukrainians. Metropolitan Andrei Sheptytsky and the Roman Curia*, [w:] *Le gouvernement pontifical sous Pie XI. Pratiques romaines et gestion de l'universel*, ed. L. Pettinaroli, Rome 2013, s. 237-254; idem, *A Prisoner for His People's Faith. Metropolitan Andrei Sheptytsky's Detentions under Russia and Poland*, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 2009, Vol. 50, Nos. 1-2, s. 13-54; idem, *God's Martyr, History's Witness. Blessed Nykyta Budka the First Ukrainian Greek-Catholic Bishop of Canada*, Edmonton 2014; idem, *Sylvester Sembratovych. A Return to Ukrainian History*, [online:] https://risu.ua/en/sylvester-sembratovych-a-return-to-ukrainian-history_n114007 (dostęp: 22 II 2021); zob. więcej: <https://utoronto.academia.edu/AthanasiusMcVay> (dostęp: 22 II 2021).

³⁸ *Мойсей українського духа*, авт.-упоряд. О.Д. Михайлюк, наук. ред. Л. Гентош, Львів 2015.

³⁹ „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7.

⁴⁰ *Шептицький 155. Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції до 155-річчя від дня народження Митрополита Андрія Шептицького*, упоряд. Ю. Скіра, Львів 2021.

⁴¹ *Kościół, naród, państwo. Działalność i dziedzictwo Metropolity Andrzeja Szeptyckiego (1865-1944). Materiały z międzynarodowej konferencji w Krakowie 25-26 listopada 2009 roku*, red. A.R. Szeptycki, Wrocław–Warszawa 2011.

Pisząc o dorobku kilku ostatnich lat poświęconym Szeptyckiemu, należy wskazać kilka ważnych prac indywidualnych badaczy, które w sposób znaczący poszerzają wiedzę na temat tej postaci. Cezury czasowe tych prac obejmują niemal całe życie metropolity. Ich autorzy to: Magdalena Nowak (lata 1865-1914)⁴², Augustyn Babiak (lata 1920-1923)⁴³, Liliana Hentosz (lata 1923-1939)⁴⁴, Andriy Mykhaleyko (lata 1939-1943)⁴⁵. Ci i inni autorzy opublikowali także liczne artykuły. Nie sposób w tym miejscu omówić i wymienić wszystkich prac i artykułów poświęconych Andrzejowi Szeptyckiemu. W miarę kompletny ich spis można znaleźć w moich tekstach z lat 2012 i 2017 oraz monografii z 2018 r.⁴⁶ Ich uzupełnienie mogą stanowić opracowania dotyczące otoczenia Andrzeja Szeptyckiego⁴⁷ i jego kontaktów z przedstawicielami różnych środowisk, takich autorów jak Marek Tytko⁴⁸, Liliana Hentosz⁴⁹, Petro

⁴² M. Nowak, *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865-1914*, Gdańsk 2018; eadem, *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej...*; eadem, *Szeptycka Zofia*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 48, s. 213-214; M. Nowak, S. Stępień, *Szeptycki Jan Kanty*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 48, s. 236-238; M. Nowak, *Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jakowski TJ (1880-1892)*, „Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne” 2013, t. 10, z. 1, s. 21-38; eadem, *Митрополит Андрей Шептицький...*; eadem, *Lata szkolne Romana Aleksandra Szeptyckiego w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1879-1883)*, [w:] *Polska i sąsiedzi. Studia z dziejów kultury, gospodarki i myśli politycznej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Marianowi Mrocze w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Hejger, W. Skóra, Pruszcz Gdański-Słupsk 2010, s. 403-417; eadem, *Działalność Romana Aleksandra Szeptyckiego w polskich organizacjach studenckich (Wrocław 1884-1885, Kraków 1886-1887)*, [w:] *Історія-ментальність-ідентичність. Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в XIX – першій половині XX століття. Колективна монографія*, ред. Л. Зашкільняк, Й. Пісуліньська, П. Серженга, Львів 2011, s. 295-306; eadem, *Metropolita Andrzej Szeptycki i jego bracia u progu I wojny światowej w świetle korespondencji rodzinnej*, [w:] *Шептицький 155. Матеріали...*, s. 27-49.

⁴³ A. Babiak, *Il Metropolita Andrea Szeptyckyj Nel suo incarico di visitatore apostolich (1920-1923) e nei suoi rapporti con il governo polacco*, Trento-Bolzano 2012; idem, *Подвиг Митрополита Андрея Шептицького як апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, Тренто-Больцано 2013.

⁴⁴ Л. Гентош, *Митрополит Шептицький 1923-1939. Випробування ідеалів*, Львів 2015; *Мойсей українського духа...*; Л. Гентош, *Ватикан і виклики модерності. Східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914-1923)*, Львів 2006; eadem, *Передумови та процедура призначення Андрея Шептицького...*; eadem, „Практичний модернізм” митрополита Андрея Шептицького...

⁴⁵ А. Михалейко, *Митрополит Андрей Шептицький і проголошення Української держави...*; idem, *Metropolit Andrey Graf Sheptytskyj und das NS-Regime. Zwischen christlichem Ideal und Politischer Realität*, Paderborn 2020.

⁴⁶ M. Nowak, *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej...*, s. 216-224; eadem, *Polskie badania nad postacią metropolity Andrzeja Szeptyckiego*, „Historia@Teoria” 2017, z. 2 (4): *O historii historiografii*, cz. 2, red. tomu M. Solarska, V. Julkowska, M. Bugajewski, s. 177-187; bibliografia zawarta w pracy: eadem, *Dwa światy...*, s. 535-581.

⁴⁷ Dla przykładu: *Матеріали міжнародної наукової конференції до 150-річчя від дня народження влаженного священномученика Климента (Шептицького) та до 100-ліття перенесення осідку монахів Студійського Уставу до Святоуспенської Унівської Лаври*, упоряд. Ю. Скіра, Львів 2019.

⁴⁸ М.М. Титко, *В колі Андрія Шептицького. Українське культурне відродження за часів меценатства митрополита*, „Історичні студії. Волинський національний університет ім. Лесі Українки” 2012, s. 24-33.

⁴⁹ Л. Гентош, *Митрополит Андрей Шептицький як засновник та меценат Національного музею у Львові. Засади діяльності, пріоритети розвитку та історична спадщина*, „Краєзнавство” 2016, № 1-2, s. 212-220.

Szkrab'juk i Wołodymyr Hałyk⁵⁰ oraz Roman Dziuban⁵¹. Więcej informacji o publikowanych źródłach i opracowaniach dotyczących Szeptyckiego można też odnaleźć w artykułach ukraińskich autorów, takich jak Switłana Hurkina⁵², Liliana Hentosz⁵³, Mykoła Wehesz, Mykoła Palinczak, Iryna Kaczur⁵⁴.

Źródła

Źródła do badania postaci metropolity Szeptyckiego są rozsiane po całym świecie. Ze względu na rozproszenie i obszerność tych materiałów, zwłaszcza archiwaliów, nie sposób podać dokładnych danych o wszystkich zespołach. Z tego względu, w zależności od stopnia rozpoznania przeze mnie danego archiwum, w przypadku jednych instytucji wskazuję na konkretne zespoły lub nawet teczki (wówczas informacja znajduje się także w bibliografii), a w innych ograniczam się do podania informacji tylko o archiwum i sugeruję potencjalny kierunek kwerendy. Z tego samego powodu tam, gdzie udało się to ustalić, odsyłam czytelnika do publikacji, w których dane źródła zostały dokładniej opisane.

Najważniejsze akta znajdują się na terenie Ukrainy. W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie (Центральний державний історичний архів України, м. Львів): ф. 358: Шептицький Андрей (Archiwum metropolity Szeptyckiego), ф. 375: Гродський Йосиф, чернець Чину Святого Василя Великого у Львові 1869-1947; ф. 146: Галицьке Намісництво 1772-1921; ф. 451: Греко-католицька Богославська Академія м. Львів 1783-1945; ф. 750: Український національний музей м. Львів 1905-1939; ф. 684: Протоігуменат монастирів чину св. Василя Великого м. Львів 1772-1946; ф. 201: Греко-католицька митрополіча консисторія у м. Львові, 1806-1945; ф. 493: Міністерство внутрішніх справ

⁵⁰ П. Шкраб'юк, *Іван Франко і Митрополит Андрей Шептицький на тлі взаємин аристократичної та демократичної еліт*, „Вісник Львівського університету. Серія журналістика” 2007, вип. 30, s. 116-122; В. Галик, *Андрей Шептицький та Іван Франко. До проблеми аналізу та оцінки взаємин між митрополитом і вченим*, „Актуальні питання гуманітарних наук” 2015, вип. 12, s. 5-14.

⁵¹ Р. Дзюбан, О. Канчалаба, *Листи Митрополита Андрея Графа Шептицького до Олександра Бачинського (з фондів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника)*, „Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника” 2017, вип. 9, s. 398-433.

⁵² С. Гуркіна, *Митрополит Андрей (Шептицький) у період німецької окупації Галичини. Найновіша історіографія питання (1989-2000 роки)*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2001, ч. 3, s. 556-565.

⁵³ Л. Гентош, *Постать митрополита Шептицького в українських та польських наукових виданнях останнього десятиріччя*, „Україна модерна” 2003, ч. 8, s. 179-210; eadem, *Про ставлення митрополита Шептицького до німецькогоокупаційного режиму в контексті документа з канцелярії Альфреда Розенберга*, „Україна модерна” 2013, ч. 20, s. 296-317.

⁵⁴ Praca zawiera tylko wybrane opracowania i źródła drukowane: М. Вегеш, Н. Концур-Карабінович, В. Марчук, М. Палінчак, Я. Гонич, *Українська Греко-Католицька церква. Минуле і сучасне*, Fairmont 2020; М.М. Вегеш, М.М. Палінчак, *Митрополит Андрей Шептицький у джерелах*, „Регіональні студії” 2019, № 18, s. 126-135; І. Качур, *Книгозбірня Андрея Шептицького. Від Прилбич до Митрополітичних палат*, „Записки Львівської національної бібліотеки України імені В. Стефаника” 2015, вип. 7, s. 21-70.

Польщі; ф. 179: Куратора Львівського шкільного округу м. Львів. Tu także można poszukać zespołów kancelarii redakcji gazet wydawanych pod auspicjami Kościoła greckokatolickiego, takich jak „Мета”, „Нова зоря”, „Львовско-Архієпархіяльні Відомости” itp.⁵⁵ W Państwowym Archiwum Obwodu Lwowskiego (Державний архів Львівської області) dokumenty odnoszące się do postaci Andrzeja Szeptyckiego znajdują się w zespołach: ф. 1: Львівське воєводське управління (1921-1939); ф. 271: Дирекція поліції у Львові (1918-1928); ф. R-35: Distriktamt Galizien.

W Kijowie źródła odnajdziemy w kilku instytucjach. Do najważniejszych należy Centralne Archiwum Służb Bezpieczeństwa Ukrainy (Галузевий державний архів Служби безпеки України). W nim akta dotyczące Szeptyckiego zostały odnalezione w następujących zespołach: ф. 2: Управління Міністерства Внутрішніх Ділів для боротьби з бандитизмом МГБ-КГБ USRS; ф. 13: Колекція друкованих видань КДБ USRS; ф. 61: Колекція кінофотодокументів КГБ УРСР (dokumenty dotyczące kontaktów przedstawicieli ukraińskich organizacji narodowych i metropolity Szeptyckiego z przedstawicielami niemieckiej administracji okupacyjnej); ф. 65: Sprawy оперативного обліку КГБ УРСР⁵⁶. W Dziale Rękopisów Biblioteki Narodowej Ukrainy im. Wołodymyra Wernadskiego (Інститут рукопису, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського) najważniejsza jest kolekcja rękopisów metropolity: ф. 18: Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького⁵⁷. Znajduje się tam też część akt Oberprokuratora Najświętszego Synodu (ф. 13: Синод), przede wszystkim znaczna ilość różnej korespondencji, w której z pewnością odnajdziemy wzmianki o Szeptyckim. W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy w Kijowie (Центральний державний історичний архів України, м. Київ) odnajdziemy akta dotyczące Szeptyckiego w zespole carskiej żandarmerii. W Centralnym Archiwum Najwyższych Władz i Administracji Ukrainy (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) można poszukiwać m.in. akt związanych z latami okupacji sowieckiej Galicji Wschodniej 1939-1941. W Centralnym Państwowym Archiwum Stowarzyszeń Publicznych Ukrainy (Центральний державний архів громадських об'єднань України) znajdziemy informacje o związkach Szeptyckiego z organizacjami publicznymi i partiami.

W Polsce ważne akta znajdują się w Warszawie. W Archiwum Akt Nowych akta dotyczące Szeptyckiego znajdują się w zespołach: Ambasada RP w Paryżu, Ambasada

⁵⁵ W tym wypadku udało mi się znaleźć dokładne dane tylko o jednym z tych zespołów. Centralny державний історичний архів України, Львів, ф. 406: Редакція газети „Нова зоря”, м. Львів (1926-1939). Zob. więcej: J. Karbarz-Wilińska, *Dęby i burzany. Ukraińskie organizacje i partie związane z biskupem stanisławowskim Grzegorzem Chomyszynem (1925-1939)*, Gdańsk-Warszawa 2020, s. 72-73, 89-92, 112-113, 117-118, 128, 199, 277.

⁵⁶ Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.), Київ 2005, *passim*; A. Mykhaleuko, *Metropolit Andrey Sheptytskyj...*, s. 303; *Галузевий Державний Архів СБУ. Путівник*, Харків 2009, s. 112, 120.

⁵⁷ Więcej na ten temat zob. Є. Чернухін, *Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького. Каталог фонду XVIII Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України*, Київ 2011. Katalog ф. 18 dostępny jest tutaj: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6388-8/978-966-02-6388-8.pdf> (dostęp: 13 III 2021).

RP w Rzymie, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W Archiwum Głównym Akt Dawnych można odnaleźć akta w: zesp. 304: C.K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty (K.k. Ministerium für Kultur und Unterricht, 1848-1918) i zesp. 307: C.K. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (K.k. Ministerium des Innern, 1848-1918)⁵⁸. We Wrocławiu dokumenty odnoszące się do metropolity znajdziemy w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego⁵⁹ i w Dziale Rękopisów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich⁶⁰. W Krakowie znajduje się kilka instytucji, w których odnajdujemy dokumenty dotyczące Szeptyckiego: Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (rodowody, nostryfikacje)⁶¹, Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (korespondencja Szeptyckiego i jego matki, akta reformy dobromilskiej)⁶², Archiwum Państwowe/Narodowe w Krakowie (Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego, Spis ludności miasta Krakowa, Archiwum Dzikowskie Tarnowskich)⁶³, Archiwum abp. Baziaka w Krakowie (akta archidiecezji

⁵⁸ Zob. spis zespołów Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, http://agad.gov.pl/?page_id=1599 (dostęp: 31 X 2021).

⁵⁹ Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, S 78 a: Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau, 1880-1890: Nr. 111, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Winter-Semester 1884/85, Breslau; Nr. 112, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Sommer-Semester 1885, Breslau; Nr. 113, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Winter-Semester 1885/86, Breslau; Nr. 114, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Winter-Semester 1885/86, Breslau; Uniwersytet Wrocławski 1811-1945, Wydział prawa, P 261 Allgemeines Studenten Register Juristische Fakultät Abgegangene Studenten 1886. Więcej szczegółów zob. w bibliografii w: M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 536.

⁶⁰ M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 539; Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 14473/II: Zofia Szembekówna, „Z dziejów Siemianic”. Wspomnienia o rodzinie Szembeków, Fredrów i Szeptyckich, 1925-1969, t. 1-3; 18793/II: Listy Stanisława Pigonia do Zofii Szembekówny (s. Marii Krysty, niepokalanki) i jej relacja o archiwum Fredrów; 18794/II: Materiały Anny Szeptyckiej i Zofii Szembekówny (s. Marii Krysty, niepokalanki) dotyczące Siemianic, rodzin Szembeków i Szeptyckich; 18795/II: Listy Zofii Szembekówny (s. Marii Krysty, niepokalanki) do Anny Szeptyckiej z lat 1940-1974 (dawniej: Akc. 112/74: Listy do Zofii Szembekówny (s. Krysty) i do Anny Szeptyckiej z lat 1972-1974; Zofia Szembekówna: Wspomnienia o Jadwidze Szembekowej; Anna Szeptycka: Siemianice po latach, 1972-1974).

⁶¹ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, S II 472 A: Rodowody, prawo, I semestr 1883/84, k. 298; S II 472 B: Rodowody, prawo, II semestr 1883/84, k. 288; S II 474 A: Rodowody, teologia, prawo, I semestr 1885/86, k. 389; S II 474 C: Rodowody, teologia, prawo, II semestr 1885/86, k. 391; S II 475 A: Rodowody, teologia, prawo, I semestr 1886/87, k. 417; S II 476 A: Rodowody, teologia, prawo, II semestr 1886/87, k. 401; S II 514: Album Universitatis Jagellonicae Cracoviensis (Spis studentów immatrykulowanych); AUJ, S II 782: Organizacje ideowo-wychowawcze (Bractwo Akademickie Filaretów 1884-1890); WT II 278: Przewody nostryfikacyjne 1881-1954, Wydział teologiczny. Więcej szczegółów zob. w bibliografii w: M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 535-536.

⁶² Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, 1246 bazil: Akta do reformy Bazylianów w Galicji z lat 1882-1906; 272 II: Listy dygnitarzy 1900-1904; 272 II, t. 2: Listy dygnitarzy i znaczniejszych osobistości 1900-1904; 271 t. 2: Listy misyjne pisane do ks. Marcina Czerwińskiego T.J. redaktora „Misji Katolickiej” i wydawcy Roczników Rozkrzewiania Wiary; 272 III: Listy dygnitarzy. Rok 1904-1908, nr 316; 1246 bazil: Akta do reformy Bazylianów w Galicji z lat 1882-1906.

⁶³ Archiwum Narodowe w Krakowie, Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego z lat 1801-1939 (1918), sygn. 6, 7, 64, 104, 186, 194; zesp. 29/87/0: Spis ludności miasta Krakowa z r. 1880, księgi spisu sygn. 108-132, 365; zesp. 29/639/0: Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, seria 2.54, po-

łacińskiej we Lwowie), Dział Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie⁶⁴ i Dział Rękopisów Biblioteki PAU/PAN w Krakowie (korespondencja)⁶⁵. W Lublinie w Instytucie Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim znajduje się Dzienniczek Sługi Bożego Józefa Bilczewskiego (1860-1923) Arcybiskupa Lwowskiego obrządku łańskiego. Lwów 1900-1921 (sygn. ABMK 3699), a jego oryginał powinien się znajdować w zasobie Archiwum abp. Eugeniusza Baziaka lub w Archiwum Kurii Metropolitalnej Archiwum abp. Eugeniusza Baziaka w Krakowie. Józef Wołczański podał w swojej publikacji, że oryginał znajduje się w Archiwum Głównym Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w Krakowie⁶⁶. Warto byłoby też zbadać zasób różnych archiwów diecezjalnych, zwłaszcza w Siedlcach i w Lublinie.

W licznych instytucjach w Rzymie odnajdziemy znaczny zasób dokumentów dotyczących metropolity i jego działalności. Do najważniejszych z nich należą: Archiwum Historyczne OSBM; Biblioteka oo. Bazylianów; Archivio Segreto Vaticano, w którym m.in. można odnaleźć akta Nuncjatury w Warszawie (Archivio della Nunziatura di Varsavia) oraz Sekretariatu Stanu (Segreteria di Stato); Archiwum Sekretariatu Stanu Sekcji ds. stosunków z państwami (Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati); Archiwa Kongregacji: Archivio della Congregazione per le Chiese Orientali, Archivio Storico di Propaganda Fide (Archivio Congregazione per l'Evangelizzazione die Popoli); Postulazione; Archivum Romanum Societatis Iesu⁶⁷.

W Wiedniu akta dotyczące Szeptyckiego można znaleźć w Österreichisches Staatsarchiv Wien-, Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Ministerium des Äußern; Allgemeines Verwaltungsarchiv: Ministerium des Innern, Ministerium für Kultus und Unterricht⁶⁸.

kolenie XVIII: Jan Zdzisław, działalność polityczna, archiwum Stronnictwa Prawicy Narodowej, akta prezesa (Z. Tarnowskiego), jednostka 650.

⁶⁴ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, sygn. 5755/2: Materiały do katalogu rękopisów polskich zebrane przez Bartłomieja Waliszkiwicza uzupełnione przez Żegotę Paulego. Korespondencje moje własne i literackie, List Jana Szeptyckiego z 3 XI 1866, Przyłbice.

⁶⁵ Zob. M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 535-539.

⁶⁶ J. Wołczański, *Korespondencja redemptorystów z arcybiskupem Józefem Bilczewskim z lat 1901-1923*, „Studia Redemptorystowskie” 2006, nr 4, s. 17.

⁶⁷ Więcej szczegółów można odnaleźć w publikacjach Athanasiusa McVaya: A.D. McVay, *The Apostolic See and Ukrainians. Metropolitan Andrei Sheptytsky...*, s. 237-254; idem, *Benedict XV in Search of Peace for Ukraine*, [w:] *Benedict XV. A Pope in the World of the “Useless Slaughter” (1914-1918)*, ed. A. Melloni, G. Cavagnini, G. Grossi, Turnhout 2020, s. 1105-1129. Więcej artykułów z tego tomu zob. <https://www.brepolonline.net/action/showBook?doi=10.1484%2FM.STR-EB.5.116417&> (dostęp: 14 III 2021). Obszernie z akt rzymskich korzystała L. Hentosz, pisząc swoją monografię o Szeptyckim. Jednak brak w bibliografii wyszczególnienia teczek i ich tytułów, pozostawienie wykazu jedynie na poziomie ogólnych nazw zespołów lub – w wypadku niektórych archiwów – grup akt utrudnia skorzystanie z jej dowiadczania. W przypadku części instytucji wynika to być może ze specyfiki ich zasobu. Jednak także w przypisach podane zostały w większości wypadków jedynie sygnatury. Л. Гентош, *Митрополит Шептицький 1923-1939...*, s. 564, *passim*.

⁶⁸ Österreichisches Staatsarchiv Wien: 1) Haus-, Hof- und Staatsarchiv - Ministerium des Äußern: Administraturen Registratur VI/5, F. 4, 341; F. 26/32, Bischöfe 118; F. 26/32, Bischöfe 119; F. 26/32, Bischöfe 124; F. 26/32, Bischöfe 125; 2) Allgemeines Verwaltungsarchiv – Ministerium für Kultus und Un-

W Niemczech historycy piszący o metropolacie korzystali jak dotąd przede wszystkim z zasobów kilku archiwów: Bundesarchiv Berlin und Koblenz⁶⁹, Archiv des Instituts für Zeitgeschichte w Monachium, Archiwum Biskupie w Osnabrück, Universitätsarchiv KU Eichstätt-Ingolstadt, Nachlass Prinz Max i inne podawane przez Andrija Mykhaleykę⁷⁰.

Akta odnoszące się do działalności Szeptyckiego można także odnaleźć w USA, m.in. w Nowym Jorku⁷¹, w Austin w Teksasie (University of Texas Archive w Austin, w tym Alexander Kerensky Archive) i w Stamford, Connecticut (The Ukrainian Museum and Archives at Stamford – regularne akta i Chancery Archive)⁷². Także w Kanadzie można odnaleźć liczne akta dotyczące metropolity i jego aktywności, m.in. w: Archive of Winnipeg Ukrainian Catholic Archeparchy, Manitoba; Manuscript Division of Public Archives of Canada, Ottawa: The Anatol Bazylwvych Collection (MG 31 D149); The Holy Spirit Ukrainian Catholic Seminary, Ottawa⁷³. Warto także sprawdzić zbiory bibliotek Canadian Institute of Ukrainian Studies i Harvard Institute of Ukrainian Studies. W Ameryce Północnej znajdują się liczne ukraińskie instytucje, których zbiory wymagają badania w kontekście działalności Andrzeja Szeptyckiego.

W literaturze wskazano także na archiwa we Francji: Exarchat apostolique ukrainien, Vincennes⁷⁴; Archives du Mémorial de la Shoah in Paris⁷⁵. Z pewnością należałoby także zbadać zbiory Archiwum Yad Vashem w Izraelu.

Wiele dotychczas niebadanych akt dotyczących działalności Andrzeja Szeptyckiego znajduje się w Rosji. Do najważniejszych należą: w Petersburgu – Rosyjskie Państwowe Historyczne Archiwum (Российский государственный исторический архив, РГИА, Санкт-Петербург, m.in. zespół Ministerstwa Spraw Wewnętrznych imperium rosyjskiego)⁷⁶. Z dużym prawdopodobieństwem akta odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do metropolity znajdziemy w Moskwie, m.in. akta carskiej

---

terricht, Neuer Kultus 1849-1946 (140/33 Büstumer Galizien, Erzbistum Lemberg, griech-kath., 1850-1918; 876/57 Seminare, Alumnote: Galizien, Seminar Lemberg, griech-kath., 1886-1918); Ministerium für Kultus und Unterricht 1848-1940 (1502/9 Theologische Lehranstalten in generale, Galizien). Więcej szczegółów w bibliografii w: M. Nowak, *Dwa światy...*, s. 536-537, *passim*.

⁶⁹ Listę zespołów podaje A. Mykhaleyko, *Metropolit Andrey Graf Sheptytskyj...*, s. 303.

⁷⁰ *Ibidem*; *Wegbereiter der Einheit. Briefwechsel zwischen Prinz Max von Sachsen und Metropolit Andreas Graf Sheptytskyj*, Hrsg. B. Appel, A. Mykhaleyko, O. Petryenko, Regensburg 2020, s. 110.

⁷¹ M. Hrynchyshyn podał, że w Nowym Jorku znajduje się „Archiwum Zakordonnych Czastyn Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów”. M. Hrynchyshyn, *op. cit.*, s. 436.

⁷² M. Bohachevsky-Chomiak, *Ukrainian Bishop, American Church. Constantine Bohachevsky and the Ukrainian Catholic Church*, Washington, D.C. 2018, s. 515, *passim*.

⁷³ M. Hrynchyshyn, *op. cit.*, s. 436.

⁷⁴ A. Mykhaleyko, *Metropolit Andrey Graf Sheptytskyj...*, s. 304.

⁷⁵ M. Hrynchyshyn, *op. cit.*, s. 436.

⁷⁶ Akta z Rosyjskiego Historycznego Państwowego Archiwum w Sankt Petersburgu cytują W. Osadczy i J. Awwakumow w wyborze źródeł dotyczących Rosji: W. Osadczy, *Głos proroka Ukrainy. Błogosławiony biskup Grzegorz Chomyszyn, ordynariusz stanisławowski i jego dzieło „Dwa królestwa”*, [w:] Г. Хомишин, *Два царства*, ред. І. Пелехатий, В. Осадчий, Люблін 2016, s. 79 (f. 821/12/150); *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії*, кн. 1: *Документи і матеріали, 1899-1917*, упорядк. Ю. Аввакумов, О. Гайова, Львів 2004, s. 39, 41, 46, 54, 78, 408 (f. 834/4/1200, f. 843/4/1400, f. 921/150/151).

ochrony i sowieckich służb specjalnych. Poszukiwania można prowadzić w instytucjach takich jak: Centralne Archiwum Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji (Центральный архив ФСБ России), Państwowe Archiwum Rosyjskiej Federacji (Государственный архив Российской Федерации, ГАРФ), Rosyjskie Państwowe Wojenno-Historyczne Archiwum (Российский государственный военно-исторический архив, РГВИА), Rosyjskie Państwowe Wojenne Archiwum (Российский государственный военный архив, РГВА), Rosyjskie Państwowe Archiwum Historii Społeczno-Politycznej (Российский государственный архив социально-политической истории, РГАСПИ).

Do tego dochodzą publikacje prasowe w periodykach polskich, ukraińskich, rosyjskich, kanadyjskich, amerykańskich itp. Ponadto metropolita prowadził obszerną korespondencję zarówno prywatną, jak i oficjalną, służbową. Główny trzon tej korespondencji znajduje się w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum we Lwowie (Центральний державний історичний архів України, м. Львів). Jest to tak obszerny zbiór korespondencji, że nie sposób podać tu szczegółów. Zainteresowanych odsyłam do archiwum, a także do licznych publikacji o metropolicie⁷⁷. Rękopisy korespondencji znajdują się także w Narodowej Bibliotece im. Wasyla Stefanyka we Lwowie (Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника Національної академії наук України)⁷⁸ oraz w Archiwum Rodzinnym Szeptyckich (online w Centralnym Archiwum i Muzeum Aleksandra Fredry)⁷⁹. Wiele z tych listów zostało już opublikowanych w zbiorach źródeł, m.in. tych dotyczących Kazimierza Szeptyckiego⁸⁰.

Część źródeł (archiwaliów i korespondencji, listów pasterskich) dotyczących Szeptyckiego została wydana drukiem. Należy tu wymienić cztery tomy listów pasterskich przygotowane w kolegium redakcyjnym kierowanym przez postulatora Mychajłę Hrynczyszyna⁸¹ i wydane przez Postulację do spraw Beatyfikacji i Kanonizacji Sługi Bożego Andrzeja Szeptyckiego, tomy wydane pod redakcją Andria Krawchuka⁸², źródła dotyczące kontaktów metropolity z Wilhelmem von Habsbur-

⁷⁷ Informacje można znaleźć m.in. w pracach: Л. Гентош, *Митрополит Шептицький 1923-1939...*, *passim*; А. Мухалеуко, *Metropolit Andrey Graf Sheptytskyj und das NS-Regime...*, *passim*; А. Бабіак, *Il Metropolita Andrea Szeptyckyj Nel suo incarico...*, *passim*; idem, *Подвиг Митрополита Андрея Шептицького...*, *passim*; М. Nowak, *Dwa światy...*, s. 537-539, *passim*.

⁷⁸ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, ф. 9: Окремі надходження, о/н. 1189 а: Листи до різних адресатів 1937-1939 Львів; о/н. 82/60 а: Документи відносно смерті митрополита Андрія Шептицького 1 XI 1944. Więcej zob. М. Nowak, *Dwa światy...*, s. 539.

⁷⁹ Cyfrowe Archiwum i Muzeum Aleksandra Fredry: <http://archiwum.dom-komedii.pl/> (dostęp: 14 III 2021).

⁸⁰ *Блаженний архимандрит Климентій (Казимир граф Шептицький). Листи до родного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.*, пер. з пол., опр. та примітки І. Матковський, упоряд. І. Матковський, о. Юстин (Ю. Бойко), Львів 2018.

⁸¹ *Митрополит Андрей Шептицький. Документи і Матеріали 1899-1944*, т. 1-4; zob. przypis 14.

⁸² *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і Матеріали 1899-1944*, т. 1, ред. А. Кравчук, Львів 1995; т. 2, кн. 1: *Пастирське вчення та діяльність*, ред. А. Кравчук, Львів 1998; т. 2, кн. 2: *Листування*, ред. А. Кравчук, Львів 1999.

giem (Wasylem Wyszywanym)⁸³, jego pracy w Rosji⁸⁴, okresu II wojny światowej⁸⁵ czy zapis konferencji biskupów Cerkwii greckokatolickiej⁸⁶. Do najnowszych wydań źródłowych należą opublikowane w 2020 r. wspomnienia brata Josyfa Grodzkiego pod redakcją Romana Skakuna⁸⁷ oraz korespondencja z Maksymilianem Saksońskim wydana przez Andriya Mykhaleykę⁸⁸. Do tego dochodzi już wydana korespondencja ze znanymi postaciami środowiska ukraińskiego, np. Wjaczesławem Lypynskim⁸⁹, Ilarionem Świecickim⁹⁰, czy wspomnienia Ołeksandra Barwińskiego⁹¹ oraz wielu innych.

Zasób źródłowy uzupełniają liczne wspomnienia, obejmujące zarówno obszar prywatny, jak i służbowy, oficjalny. Wielu działaczy kościelnych, społecznych i polityków ukraińskich wspominało Szeptyckiego w swoich memuarach, np. Josyf Grodzkij⁹² czy Kost' Lewyčkyj⁹³. Cenne są także wspomnienia Josyfa Slipego⁹⁴ i Wołodymyра Doroszenki⁹⁵. Metropolita pojawia się także na kartach wspomnień i pamiętników osób z polskiego kręgu: Stanisława Głabińskiego⁹⁶, Piotra Mańkowskiego⁹⁷, Kazimierza Chłędowskiego⁹⁸, Matyldy Windisch-Graetz Sapieżyny⁹⁹. Wiele z tych wspomnień i pamiętników ukazało się już drukiem.

⁸³ Ю. Терещенко, Т. Осташко, *Український патріот з династії Габсбургів*, Київ 2008.

⁸⁴ Ю. Аввакумов, *Тема Росії в діяльності та богословській думці «Святоюрського велетня»*. Вступ до матеріалів збірника, [w:] *Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії...*, s. IX-XLIX.

⁸⁵ *Митрополит Андрій Шептицький. Документи і матеріали 1941-1944*, упор. Ж. Ковба, ред. А. Кравчук, Київ 2003; *Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів...*

⁸⁶ *Конференції Архидієєв Української Греко-Католицької Церкви (1902-1937)*, ред. А. Кравчук, Львів 1997 [reprint za: „Логос. Журнал Східнохристиянських студій” 1994, т. 35, s. 433-518]; zob. przypis 17.

⁸⁷ Р. Скакун, *op. cit.*

⁸⁸ *Wegbereiter der Einheit...*

⁸⁹ *Вячеслав Липинський та його доба*, ред. Ю. Терещенко, кн. 1, Київ 2010; кн. 2, Київ 2010; кн. 5, Київ 2017.

⁹⁰ *Листи Митрополита Андрея Шептицького до Іларіона Свеницького. З архіву Національного музею у Львові*, упоряд. С. Дяків, Львів 2005.

⁹¹ О. Барвінський, *Споминів з мого життя*, упор. А. Шацька, коментар Б. Янишина, ред. Л. Винар, М. Жулинський, т. 1, Київ 2004; т. 2, ч. 3-4, Київ 2010.

⁹² Бр. Й.Г. [Гродський], *Відвідини Америки митр. Андреем Шептицьким в 1910 році*, „Богословія” 1926, т. 4, ч. 1-4, s. 170-197.

⁹³ К. Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914*, Львів 1926.

⁹⁴ *Wspomnienia Josyfa Slipego zostały wydane w językach ukraińskim i francuskim: Й. Сліпий, Спомини*, ред. І. Дацко, М. Горяча, Львів-Рим 2017; *idem, Memoire*, a cura di I. Dacko, A. Di Chio, L. Mirri, Leopoli-Roma 2018. *Zbiór dokumentów dot. Josyfa Slipego: idem, Залишився тим, ким був. Збірник документів*, Жовква 2018.

⁹⁵ В. Дорошенко, *Великий Митрополит (Пам'яті Митрополита А. Шептицького). Спогади і нариси*, Йорктон, Саск. 1958.

⁹⁶ S. Głabiński, *Wspomnienia polityczne, cz. 1: Pod zaborem austriackim*, Pelplin 1939.

⁹⁷ P. Mańkowski, *Pamiętniki*, Warszawa 2002.

⁹⁸ K. Chłędowski, *Pamiętniki, t. 1: Galicja (1843-1880)*, wyd. drugie uzupełnione, red. A. Knot, Kraków 1957.

⁹⁹ M. z Windisch-Graetzów Sapieżyna, *My i nasze Siedliska*, Kraków 2008.

Do tego dochodzą publikacje mające na wpeł wspomnieniowy charakter, tak jak Cyryla Korolewskiego¹⁰⁰ czy Lonhyna Cehelskiego¹⁰¹. Łączą one cechy opracowania naukowego ze wspomnieniem. Ich autorzy w dużej mierze wynieśli swoje przekonania i obraz metropolity z bezpośrednich z nim kontaktów i uczestnictwa w jego działaniach.

Interpretacje

Postać Andrzeja Szeptyckiego jest niezwykle trudna interpretacyjnie. Wynika to z rozległości podejmowanej przez metropolitę działalności, obfitości źródeł oraz nagromadzenia różnych warstw interpretacyjnych. Odkrywanie i rozpoznawanie tych interpretacji, ich dekonstrukcja wydają się konieczne do sformułowania przez historyka własnych komplementarnych wniosków. Do tego dochodzi konieczność sprawnego posługiwania się wieloma językami w celu odczytania źródeł i opracowań.

Dodatkową trudność sprawia badaczowi to, że Szeptycki żył stosunkowo długo i był bardzo aktywny w wielu sferach życia społecznego, politycznego i kulturalnego. Przyjęte założenia badawcze, profil powstającej pracy, jej cezury czasowe mogą wpływać na wyniki naukowe. Wysnuwane z analizy wnioski zależą także, co oczywiste, od przyjętej metodologii, wyznawanych przez badacza poglądów na zagadnienie prawdy historycznej itp. Chcąc rzetelnie przedstawić sylwetkę metropolity, powinniśmy go ująć jako postać dynamiczną, w jej zmienności w czasie. Jest to więc zawsze badanie rozległe w przestrzeni i w czasie (synchronicznie i diachronicznie). Wnioski i interpretacje dotyczące jednego okresu życia Szeptyckiego mogą być zupełnie nieadekwatne do innego. Rodzi to niebezpieczeństwo spłaszczenia i uproszczenia obrazu postaci poprzez spojrzenie na nią np. z perspektywy końcowego okresu jej życia.

Można wyróżnić kilka podejść do opisywania tej postaci i jej działalności. Pierwsze z nich jest prostą próbą przedstawienia biografii. Do takich prób należą prace z drugiej połowy XX w., pisane na Zachodzie (np. Prokoptchuka) lub ostatnio wydawane w Ukrainie (np. Wołodymyra Serhijczuka). Taki charakter ma też odrzucona przez polskie środowisko historyków praca Edwarda Prusa.

Inny charakter mają prace, które obejmują jakieś szersze zagadnienie lub proces historyczny i stosunek Szeptyckiego do niego. Postać metropolity ukazywana jest w nich często przez pryzmat jego oficjalnych działań i wypowiedzi (np. John-Paul Himka¹⁰² czy Andrii Krawchuk, Halina Nuckowska albo Michał Wawrzonek).

Osobną, przełomową rolę w badaniach nad Szeptyckim odegrały w końcu XX i na początku XXI w. opracowania zbiorowe mające ambicje objęcia w miarę cało-

¹⁰⁰ Kolejne wydania: C. Korolevskij, *Metropolit Andre Szeptyckyyj 1965-1944*, Rome 1964; por. idem, *Metropolitan Andrew (1865-1944)*, transl. and revised by S. Keleher, Lviv 1993; por. idem, *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, пер. Я. Кравець, Львів 2014; idem, *Le métropolitte André Szeptyckyyj, son action pastorale, scientique et philhénotique*, Grotta-ferrata 1920.

¹⁰¹ Л. Цегельський, *Митрополит Андрей Шептицький*, Львів 1995 (przedruk z wydania Filadelfia 1937 – artykuły ukazały się wcześniej w grudniu 1935 r. oraz styczniu i lutym 1936 r.).

¹⁰² J.-P. Himka, *The Greek Catholic Church and Ukrainian Society...*

ściowo jego życia (*Morality and Reality...*). Te nadal są wydawane, ale siłą rzeczy mają mniej całościowy wymiar, a to ze względu na rozrastanie się i pogłębianie badań nad jego osobą.

W ostatniej dekadzie badania postaci Szeptyckiego bardzo się pogłębiły. Ukazało się, jak już wspomniałam, kilka biografii dotyczących wybranych okresów życia metropolity. Jest to kierunek ostatnich lat. Prace takie nie są jednak w stanie ująć całości zagadnień, którymi Szeptycki się zajmował lub które w jakimś zakresie dotyczą jego postaci. Siłą rzeczy wiele pozostaje do odkrycia lub ponownego zbadania i zinterpretowania w świetle nowych źródeł.

Konkluzje

Na zakończenie warto podkreślić, że postać Szeptyckiego w sensie badawczym można przyrównać do Tadeusza Kościuszki, Mychajła Hruszewskiego, Aleksandra Fredry czy Brunona Schulza. Należy wskazać, że podstawowy zarys biografii metropolity został już w znacznym stopniu zbadany, co nie oznacza, że nie pozostaje jeszcze wiele obszarów jego działalności do kompleksowego opracowania, szczegółów do wyjaśnienia. Na dokładną analizę czekają zagadnienia dotyczące działalności metropolity, które zostały jak dotąd jedynie zaznaczone przez poszczególnych badaczy, a zasługują na osobne studia. Dotyczy to okresu jego młodości, aktywności i niewoli w Rosji, działalności i kontaktów w Watykanie, a także w innych miejscach na świecie, działalności unijnej, okresu II wojny światowej czy pobytu w Ameryce. Badacze nadal mają trudności z dostępem do zbiorów archiwalnych. Dzieje się tak z wielu powodów, przede wszystkim finansowych, politycznych, barier instytucjonalnych (brak pełnego i łatwego dostępu do archiwaliów kościelnych, w tym watykańskich), a w obecnych czasach z przyczyn pandemicznych. Znaczna część zasobu archiwów w Rosji pozostała jeszcze do spenetrowania. Poza tym istnieje konieczność stawiania nowych pytań z odmiennych niż dotychczas perspektyw badawczych. W ostatnich latach większość opracowań o metropolicie wychodzi z kręgu badaczy ukraińskich, natomiast znacznie mniej spośród uczonych w Polsce, w Kanadzie czy w USA. Wydaje się jednak, że powstawanie prac ukazujących metropolitę z różnych perspektyw kulturowych ma bardzo dużą wartość poznawczą. Odmienne spojrzenie prowadzi do zadawania innych pytań badawczych, poszukiwania nowych źródeł, a w końcu do odmiennych interpretacji. W tym celu wskazana byłaby szersza współpraca uczonych z różnych krajów, a być może utworzenie międzynarodowej platformy, placówki badawczej, zajmującej się studiami nad metropolitą Szeptyckim.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Akt Nowych, Warszawa:

- Ambasada RP w Paryżu.
- Ambasada RP w Rzymie.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
- Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

- 304, C.K. Ministerstwo Wyznań i Oświaty (K.k. Ministerium für Kultur und Unterricht, 1848-1918).
- 307, C.K. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (K.k. Ministerium des Innern, 1848-1918).

Archiwum Narodowe w Krakowie:

- Gimnazjum i Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego z lat 1801-1939 (1918), sygn. 6, 7, 64, 104, 186, 194.
- zesp. 29/87/0, Spis ludności miasta Krakowa z r. 1880, księgi spisu sygn. 108-132, 365.
- zesp. 29/639/0: Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, seria 2.54, pokolenie XVIII: Jan Zdzisław, działalność polityczna, archiwum Stronnictwa Prawicy Narodowej, akta prezesa (Z. Tarnowskiego), jednostka 650.

Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie:

- 1246 bazil: Akta do reformy Bazylianów w Galicji z lat 1882-1906.
- 271, t. 2: Listy misyjne pisane do ks. Marcina Czerwińskiego T.J. redaktora „Misji Katolickiej” i wydawcy Roczników Rozkrzewiania Wiary.
- 272 II: Listy dygnitarzy 1900-1904.
- 272 II, t. 2: Listy dygnitarzy i znaczniejszych osobistości 1900-1904.
- 272 III: Listy dygnitarzy. Rok 1904-1908, nr 316.

Archiwum Rodu Szeptyckich – Cyfrowe Archiwum i Muzeum Aleksandra Fredry:

- <http://archiwum.dom-komedii.pl/> (dostęp: 14.03.2021).

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego:

- S II 472 A: Rodowody, prawo, I semestr 1883/84.
- S II 472 B: Rodowody, prawo, II semestr 1883/84.
- S II 474 A: Rodowody, teologia, prawo, I semestr 1885/86.
- S II 474 C: Rodowody, teologia, prawo, II semestr 1885/86.
- S II 475 A: Rodowody, teologia, prawo, I semestr 1886/87.
- S II 476 A: Rodowody, teologia, prawo, II semestr 1886/87.
- S II 514: Album Universitatis Jagellonicae Cracoviensis (Spis studentów immatrykulowanych).

S II 782: Organizacje ideowo-wychowawcze (Bractwo Akademickie Filaretów 1884-1890).

WT II 278: Przewody nostryfikacyjne 1881-1954, Wydział teologiczny.

Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego:

S 78 a: Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau, 1880-1890:

Nr. 111, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Winter-Semester 1884/85, Breslau.

Nr. 112, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Sommer-Semester 1885, Breslau.

Nr. 113, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Winter-Semester 1885/86, Breslau.

Nr. 114, Personal-Bestand der königischen Universität zu Breslau Winter-Semester 1885/86, Breslau.

Uniwersytet Wrocławski 1811-1945:

Wydział Prawa, sygn. P 261: Allgemeines Studenten Register Juristische Fakultät Abgegangene Studenten 1886.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie:

sygn. 5755/2: Materiały do katalogu rękopisów polskich zebrane przez Bartłomieja Waliszkiewicza uzupełnione przez Żegotę Paulego. Korespondencje moje własne i literackie, List Jana Szeptyckiego z 3 XI 1866, Przyłbice.

Österreichisches Staatsarchiv Wien:

Haus-, Hof- und Staatsarchiv,

Ministerium des Äußern,

Administraturen Registratur VI/5, F. 4, 341.

F. 26/32, Bischöfe 118.

F. 26/32, Bischöfe 119.

F. 26/32, Bischöfe 124.

F. 26/32, Bischöfe 125.

Allgemeines Verwaltungsarchiv,

Ministerium für Kultus und Unterricht, Neuer Kultus 1849-1946,

140/33: Büstumer Galizien, Erzbistum Lemberg (griech-kath.) 1850-1918.

876/57: Seminare, Alumnote: Galizien, Seminar Lemberg (griech-kath.) 1886-1918.

Ministerium für Kultus und Unterricht 1848-1940,

1502/9: Theologische Lehranstalten in generale, Galizien.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu:

14473/II: Zofia Szembekówna, „Z dziejów Siemianic”. Wspomnienia o rodzinie Szembeków, Fredrów i Szeptyckich, 1925-1969, t. 1-3.

18793/II: Listy Stanisława Pigionia do Zofii Szembekówny (s. Marii Krysty, niepokalaniki) i jej relacja o archiwum Fredrów.

18794/II: Materiały Anny Szeptyckiej i Zofii Szembekówny (s. Marii Krysty, niepokalaniki) dotyczące Siemianic, rodzin Szembeków i Szeptyckich.

18795/II: Listy Zofii Szembekówny (s. Marii Krysty, niepokalanki) do Anny Szeptyckiej z lat 1940-1974.

Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ:

- ф. 2: Управління Міністерства Внутрішніх Ділів для боротьби з бандитизмом MGB-KGB USRS.
- ф. 13: Колекція друкованих видань КДБ USRS.
- ф. 61: Колекція кінофотодокументів КГБ УРСР.
- ф. 65: Справи оперативного обліку КГБ УРСР.

Державний архів Львівської області, м. Львів:

- ф. 1: Львівське воєводське управління (1921-1939).
- ф. R-35: Distriktamt Galizien.
- ф. 271: Дирекція поліції у Львові (1918-1928).

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника:

- ф. 9: Окремі надходження,
  - о/н. 82/60 а: Документи відносно смерти митрополита Андрія Шептицького 1 XI 1944.
  - о/н. 1189 а: Листи до різних адресатів 1937-1939 Львів.

Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Інститут рукопису, Київ:

- ф. 13: Синод.
- ф. 18: Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького.

Российский государственный исторический архив, РГИА, Санкт-Петербург:

- ф. 821/12/150.
- ф. 834/4/1200.
- ф. 843/4/1400.
- ф. 921/150/151.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів:

- ф. 179: Кураторя Львівського шкільного округу м. Львів.
- ф. 201: Греко-католицька митрополіча консисторія у м. Львові, 807-1945.
- ф. 358: Шептицький Андрей, граф, митрополит греко-католицької церкви.
- ф. 375: Гродський Йосиф, чернець Чину Святого Василя Великого у Львові 1869-1947.
- ф. 406: Редакція газети „Нова зоря”, м. Львів (1926-1939).
- ф. 146: Галицьке Намісництво 1772-1921.
- ф. 451: Греко-католицька Богославська Академія м. Львів 1783-1945.
- ф. 493: Міністерство внутрішніх справ Польщі.
- ф. 684: Протоігуменат монастирів чину св. Василя Великого м. Львів 1772-1946.
- ф. 750: Український національний музей м. Львів 1905-1939.

Źródła drukowane:

- Chłędowski K., *Pamiętniki*, t. 1, *Galicja (1843-1880)*, wyd. drugie uzupełnione, red. A. Knot, Kraków 1957.
- Głabiński S., *Wspomnienia polityczne*, cz. 1.: *Pod zaborem austriackim*, Pelplin 1939.
- Korolevskij C., *Le métropolitte André Szeptyckij, son action pastorale, scientique et philhénotique*, Grotta-ferrata 1920.
- Korolevskij C., *Metropolitte Andre Szeptyckij 1965-1944*, Rome 1964.
- Korolevsky C., *Metropolitan Andrew (1865-1944)*, transl. and revised by S. Keleher, L'viv 1993.
- Mańkowski P., *Pamiętniki*, Warszawa 2002.
- Slipyj J., *Memoire*, a cura di I. Dacko, A. Di Chio, L. Mirri, Leopoli-Roma 2018.
- Wegbereiter der Einheit. Briefwechsel zwischen Prinz Max von Sachsen und Metropolit Andreas Graf Sheptyckij*, Hrsg. B. Appel, A. Mykhaleyko, O. Petrynko, Regensburg 2020.
- Windisch-Graetz Sapieżyna M., *My i nasze Siedliska*, Kraków 2008.
- Wolczański J., *Korespondencja redemptorystów z arcybiskupem Józefem Bilczewskim z lat 1901-1923*, „*Studia Redemptorystowskie*” 2006, nr 4, s. 9-52.
- Барвінський О., *Споминів з мого життя*, упор. А. Шацька, коментар Б. Янишина, ред. Л. Винар, М. Жулинський, т. 1, Київ 2004; т. 2, ч. 3-4, Київ 2010.
- Блаженний архимандрит Климентій (Казимир граф Шептицький). Листи до родного брата Станіслава графа Шептицького та родини 1881-1945 рр.*, пер. з пол., опр. та примітки І. Матковський, упоряд. І. Матковський, о. Юстин (Ю. Бойко), Львів 2018.
- Вячеслав Липинський та його доба*, ред. Ю. Терещенко, кн. 1, Київ 2010; кн. 2, Київ 2010; кн. 5, Київ 2017.
- [Гродський] Бр. Й.Г., *Відвідини Америки митр. Андреем Шептицьким в 1910 році*, „*Богословія*” 1926, т. 4, ч. 1-4, s. 170-197.
- Дорошенко В., *Великий Митрополит (Пам'яті Митрополита А. Шептицького). Спогади и нариси*, Йорктон, Саск. 1958.
- Конференції Архисреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902-1937)*, ред. А. Кравчук, Львів 1997 [reprint za: „*Логос. Журнал Східнохристиянських студій*” 1994, т. 35, s. 433-518].
- Конференції Архисреїв УГКЦеркви, 1902-1937*, ред. А. Кравчук, „*LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies*” 1994, Vol. 35, Nos. 1-4, s. 429-518, <https://sheptytskyinstitute.ca/logos-a-journal-of-eastern-christian-studies-vol-35-nos-1-4-1994/> (dostęp: 1 XI 2021).
- Королевський К., *Митрополит Андрей Шептицький (1865-1944)*, пер. Я. Кравець, Львів 2014.
- Левицький К., *Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914*, Львів 1926.
- Листи Митрополита Андрея Шептицького до Іларіона Свенціцького. З архіву Національного музею у Львові*, упоряд. С. Дяків, Львів 2005.
- Митрополит Андрей Шептицький. Документи і Матеріали 1899-1944*, т. 1: *Пастирські послання 1899-1914*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2007; т. 2: *Пастирські послання 1918-1939*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2009; т. 3: *Пастирські послання 1939-1944*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2010; т. 4: *Спільні пастирські послання 1905-1944*, ред. М. Гринчишин [et al.], Львів 2013.

- Митрополит Андрій Шептицький. *Документи і матеріали 1941-1944*, упор. Ж. Ковба, ред. А. Кравчук, Київ 2003.
- Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії, кн. 1: *Документи і матеріали, 1899-1917*, упорядк. Ю. Аввакумов, О. Гайова, Львів 2004.
- Митрополит Андрей Шептицький. *Життя і Діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і Матеріали 1899-1944*, т. 1, ред. А. Кравчук, Львів 1995; т. 2, кн. 1: *Пастирське вчення та діяльність*, ред. А. Кравчук, Львів 1998; т. 2, кн. 2: *Листування*, ред. А. Кравчук, Львів 1999
- Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939-1944 рр.), Київ 2005.
- Скаун Р., *Життя в тіні великого Митрополіта. Брат Йосиф Гродський і його спогади*, Львів 2020.
- Цегельський Л., *Митрополит Андрей Шептицький*, Львів 1995 (przedruk z wydania Filadelfia 1937).
- Сліпий Й., *Спомини*, ред. І. Дацко, М. Горяча, Львів–Рим 2017.
- Сліпий Й., *Залишився тим, ким був. Збірник документів*, Жовква 2018.

Opracowania:

- Babiak A., *Il Metropolita Andrea Szeptyckyj Nel suo incarico di visitatore apostolich (1920-1923) e nei suoi rapporti con il governo polacco*, Trento–Bolzano 2012.
- Bohachevsky-Chomiak M., *Ukrainian Bishop, American Church. Constantine Bohachevsky and the Ukrainian Catholic Church*, Washington, D.C. 2018, <https://doi.org/10.2307/j.ctvbtzkv2>.
- Chirovsky A., *Light, Water and Wisdom. Glimpses into Metropolitan Andrey Sheptytsky's Mystical Experiences*, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 1995, Vol. 36, Nos. 1-4, s. 101-124.
- Chirovsky A., *Pray for God's Wisdom. The Mystical Sophiology of Metropolitan Andrey Sheptytsky*, Chicago 1992.
- Galadza P., *The Theology and Liturgical Work of Andrei Sheptytsky (1865-1944)*, Roma 2004.
- Galadza P., *Unité en Division. Les Lettres de Lev Gillet, „Un Moine de l'église d'orient”, à Andrei Sheptytsky 1921-1929*, Paris 2009.
- Himka J.-P., *The Greek Catholic Church and Ukrainian Society in Austrian Galicia*, Cambridge, Mass. 1986.
- Himka J.-P., *Religion and Nationality in Western Ukraine. The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867-1900*, Montreal 1998.
- Hrynchyshyn M., *Western Historiography and Future Research, [w:] Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyi*, ed. P.R. Magocsi, Edmonton 1989, s. 421-436.
- Karbarz-Wilińska J., *Dęby i burzany. Ukraińskie organizacje i partie związane z biskupem stanisławowskim Grzegorzem Chomyszynem (1925-1939)*, Gdańsk–Warszawa 2020.
- Kościół, naród, państwo. Działalność i dziedzictwo Metropolity Andrzeja Szeptyckiego (1865-1944). Materiały z międzynarodowej konferencji w Krakowie 25-26 listopada 2009 roku*, red. A.R. Szeptycki, Wrocław–Warszawa 2011.
- Krawchuk A., *Christian Social Ethics in Ukraine. The Legacy of Andrei Sheptytsky*, Edmonton–Ottawa–Toronto 1997.
- Kubasik A., *Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja ukraińskiego narodu, państwa i cerkwi*, Lwów–Kraków 1999.

- McVay A.D., *A Prisoner for His People's Faith. Metropolitan Andrei Sheptytsky's Detentions under Russia and Poland*, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 2009, Vol. 50, Nos. 1-2, s. 13-54.
- McVay A.D., *Benedict XV in Search of Peace for Ukraine*, [w:] *Benedict XV. A Pope in the World of the “Useless Slaughterer” (1914-1918)*, eds. A. Melloni, G. Cavagnini, G. Grossi, Turnhout 2020, s. 1105-1129, <https://doi.org/10.1484/M.STR-EB.5.118822>.
- McVay A.D., *God's Martyr, History's Witness. Blessed Nykyta Budka the First Ukrainian Greek-Catholic Bishop of Canada*, Edmonton 2014.
- McVay A.D., *Sylvester Sembratovych. A Return to Ukrainian History*, [online:] https://risu.ua/en/sylvester-sembratovych-a-return-to-ukrainian-history_n114007 (dostęp: 22 II 2021).
- McVay A.D., *The Apostolic See and Ukrainians. Metropolitan Andrei Sheptytsky and the Roman Curia*, [w:] *Le gouvernement pontifical sous Pie XI. Pratiques romaines et gestion de l'universel*, ed. L. Pettinaroli, Rome 2013, s. 237-254.
- Metropolita Andrzej Szeptycki. Materiały z sesji naukowej*, red. T. Stegner, Gdańsk 1995.
- Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A.A. Zięba, Kraków 1994.
- Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptytskyi*, ed. P.R. Magocsi, Edmonton 1989.
- Mykhaleyko A., *Metropolit Andrey Graf Sheptytskyj und das NS-Regime. Zwischen christlichem Ideal und Politischer Realität*, Paderborn 2020, <https://doi.org/10.30965/9783657704330>.
- Nowak M., *Dwa światy. Zagadnienie identyfikacji narodowej Andrzeja Szeptyckiego w latach 1865-1914*, Gdańsk 2018.
- Nowak M., *Działalność Romana Aleksandra Szeptyckiego w polskich organizacjach studenckich (Wrocław 1884-1885, Kraków 1886-1887)*, [w:] *Історія-ментальність-ідентичність. Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в XIX – першій половині XX століття. Колективна монографія*, red. Л. Зашкільняк, Й. Пісулінська, П. Серженга, Львів 2011, s. 295-306.
- Nowak M., *Lata szkolne Romana Aleksandra Szeptyckiego w Gimnazjum św. Anny w Krakowie (1879-1883)*, [w:] *Polska i sąsiedzi. Studia z dziejów kultury, gospodarki i myśli politycznej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. Marianowi Mrocze w 70. rocznicę urodzin*, red. M. Hejger, W. Skóra, Pruszcz Gdański–Słupsk 2010, s. 403-417.
- Nowak M., *Metropolita Andrzej Szeptycki i jego bracia u progu I wojny światowej w świetle korespondencji rodzinnej*, [w:] *Шептицький 155. Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції до 155-річчя від дня народження Митрополита Андрія Шептицького*, упоряд. Ю. Скіра, Львів 2021, s. 27-49.
- Nowak M., *Metropolita Andrzej Szeptycki i ks. Henryk Jackowski TJ (1880-1892)*, „Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne” 2013, t. 10, z. 1, s. 21-38.
- Nowak M., *Polskie badania nad postacią metropolity Andrzeja Szeptyckiego*, „Historia@Teoria” 2017, z. 2 (4): *O historii historiografii*, cz. 2, red. tomu M. Solarzka, V. Julkowska, M. Bugajewski. s. 177-187, <https://doi.org/10.14746/ht.2017.4.2.18>.
- Nowak M., Stępień S., *Szeptycki Jan Kanty*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 48, Warszawa–Kraków 2012, s. 236-238.
- Nowak M., *Szeptycki Roman, w zakonie Andrzej*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 48, Warszawa–Kraków 2012, s. 216-224.
- Nowak M., *Szeptycka Zofia*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 48, Warszawa–Kraków 2012, s. 213-214.
- Nowy słownik ortograficzny PWN*, red. E. Polański, Warszawa 2002.

- Nuckowska H., *Język i styl listów pasterskich metropolity Andrzeja Szeptyckiego*, Lublin 2003.
- Osadczy W., *Głos proroka Ukrainy. Błogosławiony biskup Grzegorz Chomyszyn, ordynariusz stanisławowski i jego dzieło „Dwa królestwa”*, [w:] Г. Хомишин, *Два царства*, ред. І. Пелехатий, В. Осадчий, Люблін 2016, s. 67-99.
- Perejda G.J., *Apostle of Church Unity. The Life of Servant of God Metropolitan Andrew Sheptytsky*, Yorktown, Canada 1960.
- Prokoptschuk G., *Der Metropolit. Leben und Wirken der großen Förderers der Kirchenunion Graf Andreas Scheptytzkyi*, München 1955.
- Prokoptschuk G., *Metropolit Andreas Graf Scheptyckij. Leben und Wirken der großen Förderers der Kirchenunion*, München 1967.
- Prus E., *Patriarcha galicyjski. Rzecz o arcybiskupie Andrzeju Szeptyckim metropolicie grekokatolickim 1865-1944*, Wrocław 1999.
- Prus E., *Władyka świętojurski*, Warszawa 1985.
- Serczyk W.A., Torzecki R., *Na marginesie książki Edwarda Prusa o Metropolacie Szeptyckim, „Dzieje Najnowsze” 1986, t. 18, z. 1, s. 103-119.*
- Zakrzewski B., *Brat Andrzej Szeptycki w Zakopanem*, „Wierchy” 1987 [1992], s. 213-216.
- Zakrzewski B., *Studia wrocławskie metropolity Szeptyckiego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Literackie” 1994, t. 33 (1601), s. 87-100.
- Zięba A.A., *Metropolita Andrzej Szeptycki*, „Kwartalnik Historyczny” 1985, z. 4, s. 885-900.
- Аввакумов Ю., *Візантинізація і реформа. „Східний поворот” митрополита Андрія Шептицького у контексті богословсько-історичних суперечок першої третини ХХ ст.*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7, s. 103-147.
- Аввакумов Ю., *Тема Росії в діяльності та богословській думці „Святоюрського велетня”*. Вступ до матеріалів збірника, [w:] Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії, кн. 1: *Документи і матеріали, 1899-1917*, упорядк. Ю. Аввакумов, О. Гайова, Львів 2004, s. IX-XLIX.
- Бліхар В., *Соціально-філософська проблематика у творчій спадщині митрополита Андрія Шептицького*, Львів 2009.
- Бавжонек М., *Екуменічна діяльність Митрополита Шептицького в Україні та Росії*, Рим 2006.
- Баб'як А., *Подвиг Митрополита Андрія Шептицького як апостольського візитатора для українців (1920-1923) і його взаємини з урядом Польщі*, Тренто-Больцано 2013.
- Баран С., *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність*, München 1947.
- Вегеш М., Концур-Карабінович Н., Марчук В., Палінчак М., Голонич Я., *Українська Греко-Католицька церква. Минуле і сучасне*, Fairmont 2020.
- Вегеш М.М., Палінчак М.М., *Митрополит Андрей Шептицький у джерелах*, „Регіональні студії” 2019, № 18, s. 126-135.
- Галик В., *Андрей Шептицький та Іван Франко. До проблеми аналізу та оцінки взаємин між митрополитом і вченим*, „Актуальні питання гуманітарних наук” 2015, вип. 12, s. 5-14.
- Галузевий Державний Архів СБУ. *Путівник*, Харків 2009.
- Гентош Л., *Ватикан і виклики модерності. Східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914-1923)*, Львів 2006.
- Гентош Л., *Митрополит Шептицький 1923-1939. Випробування ідеалів*, Львів 2015.

- Гентош Л., *Митрополит Андрей Шептицький як засновник та меценат Національного музею у Львові. Засади діяльності, пріоритети розвитку та історична спадщина*, „Краєзнавство” 2016, № 1-2, s. 212-220.
- Гентош Л., *Передумови та процедура призначення Андрея Шептицького на єпископський, а згодом митрополичий престол у світлі ватиканських документів*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7, s. 42-60.
- Гентош Л., *Постать митрополита Шептицького в українських та польських наукових виданнях останнього десятиріччя*, „Україна модерна” 2003, ч. 8, s. 179-210.
- Гентош Л., *„Практичний модернізм” митрополита Андрея Шептицького і переформування ідентичності Української Греко-Католицької Церкви*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2018, ч. 8, s. 9-19.
- Гентош Л., *Про ставлення митрополита Шептицького до німецькоокупаційного режиму в контексті документа з канцелярії Альфреда Розенберга*, „Україна модерна” 2013, ч. 20, s. 296-317.
- Гладка Г., *Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899-1939 рр.)*, Чернівці 2000.
- Гузар Л., *Андрей Шептицький Митрополит Галицький (1901-1944) провісник екуменізму*, Жовква 2015.
- Гуркіна С., *Митрополит Андрей (Шептицький) у період німецької окупації Галичини. Найновіша історіографія питання (1989-2000 роки)*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2001, ч. 3, s. 556-565.
- Дзюбан Р., Канчалаба О., *Листи Митрополита Андрея Графа Шептицького до Олександра Бачинського (з фондів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника)*, „Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника” 2017, вип. 9, s. 398-433.
- Жуковський А.І., Гринчишин Михайло, [w:] *Енциклопедія сучасної України*, гол. редкол. І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [et al.], Київ 2016, [online:] https://esu.com.ua/search_articles.php?id=27292 (dostęp: 1 XI 2021).
- Качур І., *Книгозбірня Андрея Шептицького. Від Прилбич до Митрополичих палат*, „Записки Львівської національної бібліотеки України імені В. Стефаника” 2015, вип. 7, s. 21-70.
- „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7; 2018, ч. 8.
- Коредчук Ю., *Навчання Романа Шептицького у Вроцлаві*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7, s. 11-25.
- Кравченко О., *Велетинь зо святоюрської гори. Причинки до біографії Слуги Божого Андрея Шептицького на підставі чужомовних джерел*, Йорктон 1963.
- Кравчук А., *Невідомі Твори Митрополита Андрея Шептицького*, „LOGOS. A Journal of Eastern Christian Studies” 1994, Vol. 35, Nos. 1-4, s. 41-58.
- Красівський О., *За українську державу і Церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність Митрополита Андрея Шептицького в 1918-1923 рр.*, Львів 1996.
- Ленчик В., *Визначні постаті української церкви. Митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий*, Львів 2004.
- Ленчик В., *Шептицький Андрей*, [w:] *Енциклопедія Українознавства*, сл. ч. 10, ред. В. Кубійович, Paris–New York 1984, s. 3841-3844.
- Сергійчук В., *Українські державники. Андрей Шептицький*, Вишгород 2015.

- Матеріали міжнародної наукової конференції до 150-річчя від дня народження влаженого священномученика Климентія (Шептицького) та до 100-ліття перенесення осідку монахів Студійського Уставу до Святоуспенської Унівської Лаври*, упоряд. Ю. Скіра, Львів 2019.
- Михалейко А., *Митрополит Андрей Шептицький і проголошення Української держави 30 червня 1941 року*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2018, ч. 8, s. 190-205.
- Мойсей українського духа*, авт.-упоряд. О.Д. Михайлюк, наук. ред. Л. Гентош, Львів 2015.
- Новак М., *Митрополит Андрей Шептицький і отець-єзуїт Генрик Яцковський у 1880-1892 роках*, „Ковчег. Науковий збірник з церковної історії” 2015, ч. 7, s. 26-41.
- Терещенко Ю., Осташко Т., *Український патріот з династії Габсбургів*, Київ 2008.
- Титко М.М., *В колі Андрія Шептицького. Українське культурне відродження за часів меценатства митрополита*, „Історичні студії. Волинський національний університет ім. Лесі Українки” 2012, s. 24-33.
- Чернухін Є., *Колекція рукописів та архів митрополита Андрея Шептицького. Каталог фонду XVIII Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України, Інститут історії України; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського*, Київ 2011.
- Черченко Ю.А., *Шептицький Андрей*, [w:] *Енциклопедія історії України*, т. 10, ред. В.А. Смолій [et al.], Київ 2013, s. 631-633.
- Шептицький 155. Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції до 155-річчя від дня народження Митрополита Андрея Шептицького*, упоряд. Ю. Скіра, Львів 2021.
- Шептицький Климентій Казімір (1864-1950)*, [w:] *Енциклопедія Українознавства*, сл. ч. 10, ред. В. Кубійович, Paris–New York 1984, s. 3845.
- Шкраб'юк П., *Іван Франко і Митрополит Андрей Шептицький на тлі взаємин аристократичної та демократичної еліт*, „Вісник Львівського університету. Серія журналістика” 2007, вип. 30, s. 116-122.

Netografia:

- http://agad.gov.pl/?page_id=1599
<https://www.brepolsonline.net/action/showBook?doi=10.1484%2FM.STR-EB.5.116417&>
<http://ichistory.org.ua/category/proekty/publications/>
<http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6388-8/978-966-02-6388-8.pdf>
<https://sheptytskyinstitute.ca/about/>
<https://utoronto.academia.edu/AthanasiusMcVay>

Магдалена Новак, *Навколо біографії архієпископа Андрея Шептицького – стан дослідження, джерела та методика праці*

У статті йдеться про стан досліджень, вивчення та джерельну базу дослідження діяльності та особистості архієпископа Андрея Шептицького. Авторка вказує на інсти-

туції по всьому світі, в яких знаходяться архівні колекції до цієї теми або ж потенційно могли б знаходитись. У статті підведено підсумок щодо стану дослідження біографії Шептицького, подано перелік численних публікації, у тому числі бібліографічних. У підсумках підкреслено високе значення досліджень над біографією Шептицького у світовій історіографії та необхідність подальших міжнародних досліджень. Авторка також вказує на ті аспекти, які саме потребують подальших досліджень.

Ключові слова: митрополит Андрей Шептицький, біографістика, джерела, архіви

Magdalena Nowak, *On the Biography of the Metropolitan Andrei Sheptyts'kyi – Research, Sources and Methods*

The text discusses the state of research, sources and methods of studying which concern the metropolitan Andrei Sheptyts'kyi, his life and activities. It indicates institutions and archives, where scholars can search for documents on his biography. The author of the text has summed up the state of research on Sheptyts'kyi's biography, referring readers to numerous publications, including bibliographic sources. Moreover, she has underlined the high rank of studies on Andrei Sheptyts'kyi in the world historiography. The author stated that these considerations need further international research. The text also recognises the areas that require further scholarly studies and complementary analysis.

Keywords: metropolitan Andrei Sheptyts'kyi, research, studies, sources, archives